

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи
Олександр ГОЛОВКО

“ _____ ” _____ 2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	_____	другий (магістерський)	_____
галузь знань	_____	03 гуманітарні науки	_____
	_____	(шифр і назва)	
спеціальність	_____	033– філософія	_____
	_____	(шифр і назва)	
освітня програма	_____	Філософія	_____
	_____	(шифр і назва)	
вид дисципліни	_____	обов’язкова	_____
	_____	(обов’язкова/за вибором)	
факультет	_____	філософський	_____

2022 / 2023 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету

Протокол № 5 від 24 червня 2022 року

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: **Перепелиця О.М.**, доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Протокол № 12 від 10 червня 2022 року

Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії

імені професора Й.Б.Шада

підпис

Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Програму погоджено з гарантом освітньої програми

Гарант освітньої програми

підпис

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол від 15 червня 2022 року № 10

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

підпис

Сергій ГОЛІКОВ

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

другий (бакалаврський)

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності 033 філософія

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Філософія права» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки магістрів, за спеціальністю „Філософія“.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення основних як підходів до розуміння права, так і базових принципів права, які його обґрунтовують та легітимують. У першій частині курсу детально розглядаються зміст та критика основних підходів до праворозуміння: йдеться як про концепції правового позитивізму (Дж. Остін, Г. Харт, Г. Кельзен) і природного права (Г. Гроцій, Дж. Локк, Г. Радбрух, Р. Дворкін), також і про історичну (Ф. Савін'ї, Г. Пухта), марксистську (К.Маркс, Ф. Енгельс), соціологічну (Є. Ерліх, Р. Паунд) школи права. Окрема увага приділяється американській школі правого реалізму (О. Голмс, Дж. Френк, К. Ллевелін), а також досліджується «природа» права та проблема його легітимності. У другій частині курсу розглядаються основні проблеми філософії права, такі як співвідношення зовнішньої і внутрішньої моралі права (Л. Фуллер), проблема коекзистенції права та справедливості (Дж. Роулз, В. Кімліка), філософське обґрунтування прав людини (Ю.Габермас, О.Гьофе) та проблема покарання (А. Кестлер, А. Камю), а саме криза карного правосуддя та шляхи її вирішення через впровадження відновлювальної системи правосуддя (Х. Зер, М. Райт).

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Мета та завдання навчальної дисципліни;
2. Тематичний план навчальної дисципліни;
3. Структура навчальної дисципліни;
4. Теми семінарських занять;
5. Завдання для самостійної роботи;
6. Індивідуальні завдання
7. Методи контролю;
8. Рекомендована література;
9. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення;
10. Питання до контрольної роботи;

11. Питання до іспиту.
12. Питання до комплексної контрольної роботи
13. Завдання для персонального дослідження

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є:

- розширення знань про основні підходи до розуміння права;
- створення фундаменту для отримання системного знання в соціально-політичній, правознавчій галузях, що необхідно для професійної підготовки правника;
- формування високих громадянських, моральних, загальнолюдських ідеалів та якостей юриста;
- формування уявлення про основні проблеми філософії права і методи їх дослідження,

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- ознайомлення магістрантів зі здобутками світової філософсько-правової думки та прищеплення основ філософсько-правової культури;
- навчання магістрантів світоглядній толерантності, системності й критичності оціночних суджень та навичкам комунікації, що ґрунтується на визнанні людини в якості найвищої соціальної та правової цінності.
- вироблення у студентів навичок критичного осмислення та критеріїв оцінки структурних елементів чинного законодавства.

1.3. Кількість кредитів.

Навчальним планом на вивчення даної дисципліни передбачено 4 кредити (ECTS).

1.4. Кількість годин.

Навчальним планом на вивчення даної дисципліни передбачено 120 годин, серед них – 48 годин аудиторних занять (16 години лекцій і 32 години семінарів), 72 години для самостійної роботи.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Характеристика навчальної дисципліни	
<u>Нормативна</u> / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й (магістратури)	1-й (магістратури)
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	

18 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
9 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
72 год.	98 год.
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання: в межах формування компетентності з курсу «Філософія права» студенти повинні

знати:

- основні підходи до розуміння права, виходячи із знань про основні правові школи,
- основні принципи, що використовуються при дослідженні «природи» права та основ його легітимності;
- співвідношення зовнішньої і внутрішньої моралі в праві (Л. Фуллер),
- рівні коекзистенції права та ідеї справедливості (Дж. Роулз, В. Кімліка),
- філософське обґрунтування прав людини та проблему їх легітимації (Ю.Габермас, О.Гьофе);
- інноваційні підходи в галузі карного правосуддя та впровадження системи відновного правосуддя (Х.Зер, М. Райт);

вміти:

- розрізняти основні філософсько-правові підходи до розуміння природи права;
- на базі отриманих знань осмислювати правову реальність з позицій основних принципів і ідеалів права;
- розумітися на основних стратегіях обґрунтування та шляхах вирішення філософсько-правових проблем;

володіти навичками:

- вироблення та кристалізації методологічних навичок як проблематизації так і депроблематизації дослідницьких аспектів в галузі права;
- критичного мислення та аргументації власної думки з основних проблем права;
- поглибленого філософсько-правового аналізу,
- виявлення і співставлення найважливіших філософсько-правових систем праворозуміння.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Предмет філософії права. Основні підходи до розуміння права

Тема 1. Предмет і завдання філософії права

Поняття та походження філософії права. Предмет філософії права. Філософія право як природне право. Призначення філософії права за Г. Гроцієм. Мета і завдання філософії права: обґрунтування, виправдання та легітимація права, оцінка та критика права. Вироблення та обґрунтування принципів права. Ціль і завдання філософії права за Г. Радбрухом. Ідея права як предмет філософії права. Філософія права як інструмент оцінюючої свідомості. Ідея права як критерій цінності правової дійсності. Г. Радбрух про три базові ідеї права та їх співвідношення: справедливість, політична доцільність та правова стабільність. Два шляхи до філософії права: від філософії до філософії права та від права до філософії права. Місце філософії права в системі юридичних та філософських наук. Проблема співвідношення права і закону. Право и держава. Г. Гарт про право як об'єднання первинних та вторинних правил.

Тема 2. Природне право

«Природне право» в його співвідношенні з «позитивним правом». Природне право як принципи для критики та оцінки права позитивного. Проблема обґрунтування природного права. Основні природно-правові концепції. Космологічна, антропологічна, телеологічна, раціоналістична концепції природного права. Історія розвитку ідей природного права та їх вплив на розвиток установленого права. Розвиток природно-правових ідей в Стародавніх Індії та Китаї та Греції. Обґрунтування ідей природного права в епоху середньовіччя.

Піднесення ідей природного права у Новий час: ідеї ллелелерів Дж. Лільберна та Дж. Мільтона. Обґрунтування природного права у Т. Гоббса та Дж. Локка. Розвиток природно-правових концепцій в роботах І. Канта та Г. В.Ф. Гегеля. Критика теорій природного права. Підміна природним правом сущого належним: конфлікт між онтологією та деонтологією. Критика космологічних підвалин. Сплутування нормативних законів та законів природи. Ігнорування соціально-історичного характеру уявлень про природу людини і розуму в теорії природного права. Неможливість виведення природного права із відчуття справедливості (аргумент Г. Кельзена). Періоди занепаду та піднесення природного права.

Тема 3. Правовий позитивізм.

Загальна характеристика правового позитивізму та історія розвитку його ідей. Виникнення правового позитивізму. Задача філософії права з точки зору позитивізму. Основні цінності правового позитивізму та його

соціальне коріння (що породжує позитивізм). Розвиток позитивістських ідей у Стародавньому Китаї (легісти) та в Новий час (Т. Гоббс).

Командна теорія Дж. Остіна. Різновиди установлених людьми регулятивів та їх відмінності: закони природи, закони Бога, закони моралі та закони держави. Відмежування права від моралі, релігії та природи. Право як веління суверена. Дж. Остін про природу права: безпосередні (накази) та опосередковані (рішення судів та звичаї). Моральна нейтральність норм права. Вплив утилітаристів (І. Бентам та Дж. Міл) на ідеї Дж. Остіна.

Чисте вчення про право Г. Кельзена. Призначення юристів та чистого вчення про право. Відмежування права від ідеології, моралі, релігії, звичаїв тощо. Організований примус як атрибут права. Право як система норм. Організований порядок як цінність права. Право як ієрархія (піраміда) норм. Der Grundnorm як трансцендентальна умова правопорядку. Право як примусовий централізований порядок. Колективна безпека як цінність права. Критика Г. Кельзеном природного права. Г. Кельзен про юридичну герменевтику та рівні невизначеності норм права. Автентична й не автентична інтерпретація. Ототожнення державного і правового порядку.

Критика правового позитивізму права. Неможливість обґрунтування позитивізмом правових принципів. Проблема критерії розрізнення правового примусу від насильства. Критика позитивістського ототожнення держави і права та визначення закону як наказу суверена (Дж. Остін). Слабкості правого позитивізму з позицій історичної та соціологічної школи права. Критика Кельзена: ефективність правової системи не можна пов'язувати лише із її логічністю та несуперечливістю, а й з визнанням її норм збоку людей. Г. Радбрух про неможливість трансцендентальної умови права Г. Кельзена.

Тема 4. Сучасні школи праворозуміння

Історична школа права Г. Гуго, Ф.Савін'ї та Г. Пухта. Критика природно-правової доктрини. Г. Гуго про причини занепаду правового порядку. Право як реакція на об'єктивний хід речей, а не свавільне покладання законів. Позитивне право як похідне від права звичаєвого. Г. Пухта про право як про знеособлену та самобутню свідомість народу. Народний дух – як джерело права. Законодавча діяльність як відображення переконань нації.

Марксистська філософія права. Виникнення держави й права та їх призначення. Право як воля правлячого класу, що зведена у закон. Критика К. Марксом держави і права. Революційний перехід до безкласовості та марксова ідея відмирання права. Вплив французьких соціалістів на К. Маркса. Марксизм про природу злочинів.

Соціологічна школа права (Є. Ерліх та Р. Паунд). «Писане» (кодифіковане) та «живе» (пануюче у житті) право. Право як правила поведінки, що щохвилино створюються людьми у процесі їх спілкування. Методи дослідження «живого права» за Є. Ерліхом. Р. Паунд про недоліки

системи освіти сучасного юриста та певну невизначеність загальних норм права.

Американська школа правого реалізму (О.Голмс, К. Ллевеллін, Дж. Френк). Реалісти про контраст між нормами права та їх фактичним застосуванням. Філософія права – це не логічний аналіз норм права (позитивізм) і не пошук зв'язку між правом і мораллю (природно-правова концепція), а з'ясування умов застосування права у конкретних випадках. О. Голмс: життя права – це знання його правозастосування, а не тільки змісту чи логіки норм. Право як передбачення рішення суду. К. Ллевеллін: право – це реальні норми, які ми добуваємо із рішень судів останньої інстанції. Норма права – це узагальнене передбачення того, яку позицію займатиме суд. Основні концепції тлумачення досвіду правозастосування за Ллевелліном: Гранд-стиль та «формальний стиль». Дж. Френк про право реальне і право ймовірне.

Розділ 2. Основні проблеми обґрунтування та легітимізації права

Тема 1. Право та мораль

Схожість та відмінність моралі і права за Л. Фуллером. Тези Л. Фуллера на користь необхідного зв'язку права і моралі. Зовнішня мораль права та легітимність правопорядку. Загальна характеристика принципів законності, що виражають внутрішню мораль права. Способи зазнати поразки у процесі правотворчості. Вісім принципів у побудові та застосуванні норм права. Принцип загальності або універсальності правозастосування. Принцип відкритості законів. Необхідність уникнення законів зворотної сили. Принципи ясності та несуперечливості законів. Неприпустимість в законі вимагати неможливого. Принцип правової стабільності: не можна надто часто змінювати закони. Необхідність відповідності між нормами закону та їх фактичним застосуванням. Л. Фуллер про причини занепаду правого порядку та про шляхи виходу із кризи. Виключення з принципів. Л. Фуллер про справу спелеологів та її правові наслідки. Фабула справи. Аргументація судді з позицій природного права. Обґрунтування судді про неможливість ухвали в даній справі. Аргументація судді з позицій правового позитивізму. Доведення судді з позиції правового реалізму. Висновки, що впливають із змодельованої справи.

Тема 2. Проблема справедливості

Необхідний зв'язок між правом і справедливістю: обґрунтування ідеї справедливого права. Два виміри у підході застосування справедливості до права: справедливість змісту норми права та справедливість у застосуванні права. Види справедливості. Формальна справедливість. Принципи процедурної справедливості. Політична (змістовна) справедливість. Аналіз ставлення до проблеми справедливості в класичному та сучасному лібералізмі. Справедливість правового порядку та громадська непокора. Соціальна справедливість: від політики перерозподілу до політики визнання.

Боротьба за статус та проти пануючих стереотипів сприйняття. А. Гоннет про форми соціальних патологій (досвід зневажання) та формування свідомості неправа (Unrechtsbewusstsein) на прикладі суфражистського руху та закону про расову сегрегацію (Jim Crow laws). Н. Фрейзер про дві різні суспільні стратегії подолання несправедливості: афірмація (пристосування) та трансформація (перетворення). Двомірна концепція справедливості.

Критика утилітаристського та інтуїтивістського розуміння справедливості. Принципи справедливості за Дж. Ролзом. Обґрунтування принципів свободи та диференціації через гіпотетичний суспільний договір. Приоритет рівних свобод над рівними можливостями та ресурсами. Принцип максиміну. Критика Ролзової концепції справедливості за виключення природної обдарованості у концепції розподілу благ. Критика В. Кімлікою теорії Дж. Ролза з позиції нерівностей, які є наслідком свого власного вибору.

Тема 3. Права людини

Дополітичний (додержавний) характер прав людини. Основні підходи до розуміння прав людини: партикуляризм та універсалізм. Основні суперечності між релігійними, культурними відмінностями та правами жінок. Права людини з позиції правового позитивізму та школи природного права. Історія прав людини і підходи до класифікації прав людини. Хартія вольностей – «Магна карта». «Білль про права (Англія 1698 р.). Вірджинська декларація (1776). Декларація про незалежність та Конституція США (1787). Білль про права (1791). Французька декларація про права людини (1789). Міжнародний білль про права людини. Європейська конвенція щодо захисту прав людини та основних свобод (1950), Європейська соціальна Хартія (1961). Покоління прав людини. Проблема обґрунтування прав людини. Труднощі при легітимації прав людини. Стратегії обґрунтування прав людини. Права людини і проблема легітимності влади. Моніторинг дотримання прав людини сьогодні. Міжнародні правозахисні організації.

Тема 4. Проблема покарання. Відновне правосуддя

Проблема покарання. Цілі кримінального права. Філософське обґрунтування покарання. Функції покарання. Смертна кара: аргументи «за» та «проти». Смертна кара та в'язні совісті у світі: аналітичний звіт (за даними МНО «Amnesty International»). Причини і початок формування каральної моделі правосуддя. Підходи до розуміння злочину у каральній моделі правосуддя. Криза каральної моделі правосуддя: тюремний бум, збільшення видатків, проблеми перевиховання та здоров'я ув'язнених тощо. Шляхи виходу з кризи каральної моделі правосуддя. Відновна модель правосуддя Х. Зера та М. Райта: зміна оптики розгляду злочину, відношення між жертвою та злочинцем. Роль держави в новому «відновлювальному» світлі. Методи відновлювального правосуддя та їх слабкості. Медіація в Україні.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин										
	денна форма						заочна форма				
	у с ь о г о	у тому числі					у с ь о г о	у тому числі			
		л	п	л а б.	Інд Завд	с. р.		л	с	ла б.	Інд.
Розділ 1. Предмет філософії права. Основні підходи до розуміння права											
Тема 1. Предмет і завдання філософії права	15	2	1			12	13	2			11
Тема 2. Теорії природного права	15	2	1			12	15	1	1		13
Тема 3. Правовий позитивізм	15	2	1			12	14	1	1		12
Тема 4. Сучасні школи праворозуміння	14	2				12	14	1			13
Разом за розділом 1	59	8	3			48	56	5	2		49
Розділ 2. Основні проблеми обґрунтування та легітимізації права											
Тема 1. Право та мораль	15	2	1			12	13	1			12
Тема 2. Проблема справедливості	15	2	1			12	16		1		15
Тема 3. Права людини	16	2	2			12	14	1			16
Тема 4. Проблема покарання. Відновне правосуддя	15	4	2			9	18	1	1		16
Разом за розділом 2	61	10	6			45	64	3	2		59
Усього годин	120	18	9			93	120	8	4		108

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	<p align="center">Тема 1. Предмет і завдання філософії права</p> <p align="center">Семінар №1.</p> <p>I. Обговорення робіт:</p> <p>1. Кістяківський Б.. На захист права / М.П. Альчук // Проблеми філософії права. — 2006-2007. — Т. IV-V — С. 207-211. 2. Харт Х.Л.А. Концепція права. К., 1998. – Розділ V. Право як об'єднання первинних і вторинних правил.</p> <p align="center">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Ahorugeze v. Sweden</i> - 37075/09, 27 October 2011 B) <i>Identoba and Others v. Georgia</i> - 73235/12, 12 May 2015.</p> <p>I. Обговорення робіт:</p> <p>1. Дворкін Р. «Патерналізм» // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.77-100.</p> <p align="center">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Khudobin v. Russia</i> - 59696/00, 26 October, 2006 B) <i>Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania</i>, 9718/03), 26 July 2011</p>	1
2	<p align="center">Тема 2. Теорії природного права</p> <p align="center">Семінар №1.</p> <p>Обговорення роботи:</p> <p>1. Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право // Проблеми філософії права. – 2004. – Том II.</p> <p align="center">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Graziani-Weiss v. Austria</i>, 31950/06, 18 October 2011 B) <i>Haidn v. Germany</i>, 6587/04, 13 January 2011</p> <p>Обговорення роботи:</p> <p>1. Фулер Л. Позитивізм і вірність праву - відповідь професорові Гарту // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.101-120.</p> <p align="center">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Konstantin Markin v. Russia</i> – 30078/06. Judgment 22.03.2012. B) <i>Mocanu and Others v. Romania</i>, nos. 10865/09, 45886/07 and 32431/08, 17 September 2009</p>	1

3.	<p style="text-align: center;">Тема 3. Правовий позитивізм</p> <p>Семінар 1. Обговорення роботи: 1. Гарт Г.Л.А. Позитивізм і розмежування права та моралі // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.77-100.</p> <p style="text-align: center;">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Mozer v. the Republic of Moldova and Russia - 11138/10, 23 February, 2016</i> B) <i>Nachova and Others v. Bulgaria, nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005</i></p> <p>Обговорення роботи: 1. Кельзен Ганс. Чисте правознавство. К.: "Юніверс", 2004. – Проблема справедливості. II. Вчення про природне право. - С. 426-467.</p> <p style="text-align: center;">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Petrova v. Latvia - 4605/05, 24 June, 2014</i> B) <i>Soare and others v. Romania, 24329/02, 22 February, 2011</i></p>	1
4.	<p style="text-align: center;">Тема 4. Мораль та право.</p> <p>Семінар 1. I. Обговорення роботи: 1. Lon L. Fuller. <i>THE CASE OF THE SPELUNCEAN EXPLORERS. Harvard Law Review. Vol. 62, No. 4, February 1949.</i> Режим доступу: https://pennstatelaw.psu.edu/_file/TheCaseOfTheSpelunceanExplorers.pdf</p> <p style="text-align: center;">II. Написання аудиторної контрольної роботи.</p> <p>I. Обговорення роботи: 1. Фуллер Л. Мораль права. - К., 1999. - Гл. 2. Мораль, що уможливорює право.</p> <p style="text-align: center;">II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Brumarescu v. Romania , 28342/95, 28 October 1999</i> B) <i>Davydov and Others v. Ukraine – 17674/02 and 39081/02. Judgment 01.07.2010.</i></p>	1
5.	<p style="text-align: center;">Тема 5.Справедливість</p> <p style="text-align: center;">Семінар №1.</p>	1

	<p>1. Обговорення концепції справедливості Джона Ролза на основі роботи <i>Kymlicka Will.Liberal Equality</i> \ \ Режим доступу: https://www.oxfordpoliticalstrove.com/display/</p> <p>II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>R.R. v. Poland. A.n. 27617/04, 26 May, 2011;</i> B) <i>Podkolzina v. Latvia , 46726/99, 9 April 2002</i></p> <p>I. Обговорення роботи:</p> <p>1. Тейлор Ч. Політика визнання.Мультикультуралізм і політика визнання.Київ: Альтер-прес,2004, С.24-71.</p> <p>II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Ramirez Sanchez v. France – 59450/00. Judgment 4/07/2006</i> B) <i>El Masri v. Macedonia, no. 39630/09, 13 December 2012</i></p>	
6.	<p style="text-align: center;">Тема 6. Права людини</p> <p>Семінар № 1.</p> <p>Обговорення робіт:</p> <p>1. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. – К.: Альтерпрес, 2003. – Розділ 3. Права людини. 2. Гьофе О.Самовизначення, відокремлення та втручання (розділ 14)// Демократія в епоху глобалізації – Київ: ППС – 2002. – 343-364 с.</p> <p>II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Al Nashiri v. Poland, 28761/11, 24 July 2014</i> B) <i>Broniowski v. Poland - 31443/96, Judgment 28.9.2005</i></p> <p>Обговорення робіт:</p> <p>1. <i>Окін С.</i> Конфлікт між основними правами //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 227-253. 2. Шу Генрі Права людини та культурні відмінності //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 254-282.</p> <p>II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Aksoy v. Turkey, no. 21987/93, 18 December 1996</i> B) <i>V.C. v. Slovakia, 18968/07, 8 November 2011</i></p>	2
7.	<p style="text-align: center;">Тема 7. Проблема покарання. Відновне правосуддя</p> <p>Семінар №1.</p> <p>Обговорення робіт:</p> <p>1. Камю А. Роздуми над гільйотиною // Альбер Камю.</p>	2

Вибрані твори у трьох томах. – Том 3. – Харків: Фоліо, 1997. – С. 511–531.

2. Ван ден Гаг Е. На захист смертної кари. Практичний і моральний аналіз // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.1220-1229.

II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).

A) Soare and others v. Romania, 24329/02, 22 February, 2011

B) McGlinchey v. the United Kingdom, no. 50390/99, 29 April 2003;

Обговорення робіт:

1. Zehr, Howard. The Little Book of Restorative Justice. Intercourse, PA: Good Books, 2002.

2. Martin Wright. Towards a Restorative Society a problem-solving response to harm

// Режим доступу: <https://www.makejusticework.org.uk/wp-content/uploads/Martin-Wright-Towards-a-Restorative-Society.pdf>

II. Заслуховування та обговорення одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).

A) Sokolow v. Germany, 11642/11, 17 February 2011;

B) Diri v. Turkey, no.68351/01, 31 July 2007;

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (денна форма)
1	<p style="text-align: center;">Тема 1. Предмет і завдання філософії права</p> <p>Семінар №1.</p> <p>I. Опрацювання робіт:</p> <p>1. Кістяківський Б.. На захист права / М.П. Альчук // Проблеми філософії права. — 2006-2007. — Т. IV-V — С. 207-211.</p> <p>2. Харт Х.Л.А. Концепція права. К., 1998. – Розділ V. Право як об’єднання первинних і вторинних правил.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Ahorugeze v. Sweden</i> - 37075/09, 27 October 2011</p> <p>B) <i>V.C. v. Slovakia</i>, 18968/07, 8 November 2011</p> <p>C) <i>Identoba and Others v. Georgia</i> - 73235/12, 12 May 2015.</p> <p>I. Опрацювання робіт:</p> <p>1. Дворкін Р. «Патерналізм» // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.77-100.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Khudobin v. Russia</i> - 59696/00, 26 October, 2006</p> <p>B) <i>Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania</i>, 9718/03), 26 July 2011</p>	1
2	<p style="text-align: center;">Тема 2. Теорії природного права</p> <p>Семінар №1.</p> <p>Опрацювання роботи:</p> <p>2. 1..Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право // Проблеми філософії права. – 2004. – Том II.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Graziani-Weiss v. Austria</i>, 31950/06, 18 October 2011</p> <p>B) <i>Haidn v. Germany</i>, 6587/04,13 January 2011</p> <p>Опрацювання роботи:</p> <p>1. Фулер Л. Позитивізм і вірність праву - відповідь професорові Гарту // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.101-120.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних</p>	1

	<p>досліджень (справи ЄСПЛ). <i>A) Konstantin Markin v. Russia – 30078/06. Judgment 22.03.2012.</i> <i>B) Mocanu and Others v. Romania, nos. 10865/09, 45886/07 and 32431/08, 17 September 2009</i></p>	
3.	<p style="text-align: center;">Тема 3. Правовий позитивізм</p> <p>Семінар 1. Опрацювання роботи: 1. Гарт Г.Л.А. Позитивізм і розмежування права та моралі // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.77-100.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ). <i>A) Mozer v. the Republic of Moldova and Russia - 11138/10, 23 February, 2016</i> <i>B) Nachova and Others v. Bulgaria, nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005</i></p> <p>Опрацювання роботи: 1. Кельзен Ганс. Чисте правознавство. К.: “Юніверс”, 2004. – Проблема справедливості. II. Вчення про природне право. - С. 426-467.</p> <p style="text-align: center;">II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ). <i>A) Petrova v. Latvia - 4605/05, 24 June, 2014</i> <i>B) Soare and others v. Romania, 24329/02, 22 February, 2011</i></p>	1
4.	<p style="text-align: center;">Тема 4. Основні школи праворозуміння</p> <p>I. Опрацювання робіт: 1. Ерліх Евген. ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА ХХ.І. Дослідження живого права \ Проблему філософії права. – 2005. – Том III. – No 1-2. Стор. 211-220. Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11487/22-Ehrlich.pdf?sequence=1 2. Френк Дж. Юридичний реалізм // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С. 180-183.</p> <p><i>A) Konstantin Markin v. Russia – 30078/06. Judgment 22.03.2012.</i> <i>B) Nikolova and Velichkova v. Bulgaria, no.7888/03, 20 December 2007;</i> <i>C) Peers v. Greece - 28524/95. 19 April 2001.</i></p>	1
5.	<p style="text-align: center;">Тема 5. Мораль та право.</p> <p>Семінар. I. Опрацювання роботи: 1. Lon L. Fuller. THE CASE OF THE SPELUNCEAN EXPLORERS. Harvard Law Review. Vol. 62, No. 4, February 1949. Режим доступу: https://pennstatelaw.psu.edu/_file/TheCaseOfTheSpelunceanExplorers.pdf</p>	1

	<p>II. Написання аудиторної контрольної роботи.</p> <p>I. Опрацювання роботи:</p> <p>1. Фуллер Л. Мораль права. - К., 1999. - Гл. 2. Мораль, що уможливорює право.</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Brumarescu v. Romania</i> , 28342/95, 28 October 1999</p> <p>B) <i>Davydov and Others v. Ukraine – 17674/02 and 39081/02. Judgment 01.07.2010.</i></p>	
6.	<p style="text-align: center;">Тема 6.Справедливість</p> <p>Семінар №1.</p> <p>1. Опрацювання концепції справедливості Джона Ролза на основі роботи Кумліка Will.Liberal Equality \ \ Режим доступу: https://www.oxfordpoliticstrove.com/display/</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>R.R. v. Poland. A.n. 27617/04, 26 May, 2011;</i></p> <p>B) <i>Podkolzina v. Latvia , 46726/99, 9 April 2002</i></p> <p>I. Опрацювання роботи:</p> <p>1. Тейлор Ч. Політика визнання.Мультикультуралізм і політика визнання.Київ: Альтер-прес,2004, С.24-71.</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Ramirez Sanchez v. France – 59450/00. Judgment 4/07/2006</i></p> <p>B) <i>El Masri v. Macedonia, no. 39630/09, 13 December 2012</i></p>	1
7.	<p style="text-align: center;">Тема 7. Права людини</p> <p>Семінар № 1.</p> <p>Опрацювання робіт:</p> <p>1. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. – К.: Альтерпрес, 2003. – Розділ 3. Права людини.</p> <p>2. Гьофе О.Самовизначення, відокремлення та втручання (розділ 14)// Демократія в епоху глобалізації – Київ: ППС – 2002. – 343-364 с.</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Al Nashiri v. Poland, 28761/11, 24 July 2014</i></p> <p>B) <i>Broniowski v. Poland - 31443/96, Judgment 28.9.2005</i></p> <p>Опрацювання робіт:</p>	12

	<p>1. <i>Окін С.</i> Конфлікт між основними правами //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 227-253.</p> <p>2. Шу Генрі Права людини та культурні відмінності //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 254-282.</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Aksoy v. Turkey</i>, no. 21987/93, 18 December 1996</p> <p>B) <i>V.C. v. Slovakia</i>, 18968/07, 8 November 2011</p>	
8.	<p>Тема 8. Проблема покарання. Відновне правосуддя</p> <p>Семінар №1.</p> <p>Опрацювання робіт:</p> <p>3. 1. Камю А. Роздуми над гільйотиною // Альбер Камю. Вибрані твори у трьох томах. – Том 3. – Харків: Фоліо, 1997. – С. 511–531.</p> <p>2. Ван ден Гаг Е. На захист смертної кари. Практичний і моральний аналіз // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.1220-1229.</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Soare and others v. Romania</i>, 24329/02, 22 February, 2011</p> <p>B) <i>McGlinchey v. the United Kingdom</i>, no. 50390/99, 29 April 2003;</p> <p>Опрацювання робіт:</p> <p>1. 1. Zehr, Howard. The Little Book of Restorative Justice. Intercourse, PA: Good Books, 2002.</p> <p>2. Martin Wright. Towards a Restorative Society a problem-solving response to harm // Режим доступу: https://www.makejusticework.org.uk/wp-content/uploads/Martin-Wright-Towards-a-Restorative-Society.pdf</p> <p>II. Опрацювання одного із наступних персональних досліджень (справи ЄСПЛ).</p> <p>A) <i>Sokolow v. Germany</i>, 11642/11, 17 February 2011;</p> <p>B) <i>Diri v. Turkey</i>, no.68351/01, 31 July 2007;</p>	9
	Усього:	9

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання не передбачені навчальним планом.

7. Методи контролю

Варто зазначити кілька основних методів контролю.

Для студентів денної форми.

По-перше, аудиторна контрольна робота, загальною кількістю в 20 балів. Оцінки за контрольну роботу виражені у наступний спосіб:

№	Кількість балів	Оцінка
1.	20-16	5
2.	15--11	4
4.	10-6	3
6.	Менше 5	не зараховано

По-друге, виконання персонального дослідження за темою «Права людини», яке передбачає детальний розгляд однієї із запропонованих справ. Йдеться як про фабулу справи, її розгляд національними судами, так і про перебіг та висновок по справі у Європейському Суді по правах людини. Персональне дослідження має бути представлена на одному із семінарів. Максимальна кількість балів за персональне дослідження – 10 б.

По-третьє, робота на семінарах передбачає участь в обговоренні текстів, оцінювання активності студента становить максимум 1,5 бали за семінар, але не більше 20 балів за семестр.

По-четверте, оцінці підлягає вміння аналізувати один із запропонованих текстів для обговорення на семінарі в якості рецензії. Рецензія представляє собою роботу до 7 сторінок із критичним та аналітичним підходом до обговорюваної у тексті проблеми.

По-п'яте, відвідування лекційних занять студентами оцінюється максимум в 5 балів.

По-шосте, загальна кількість балів, яку студент отримує за підсумкову форму атестації (іспит) складає 40 балів. Отримані бали за екзаменаційну роботу відповідають наступній схемі:

№	Кількість балів	Оцінка
1.	40-30	5
3.	29-20	4
5.	19-10	3

6.	9-0	не задовільно
----	-----	---------------

Студенту можуть надаватися додаткові бали (але не більше 10) за умови, що він брав участь у науковій конференції, або має відповідну статтю за профілем курсу у науковому виданні. Наявність доповіді на конференції або статті у науковому журналі має бути підтверджена.

Для студентів заочної форми навчання.

По-перше, контрольна робота у вигляді рецензії на запропонований із переліку базової літератури текст. Кожний студент позааудиторно повинен написати рецензію (5-7 сторінок) на одну з рекомендованих нижче робіт (додаток 4). Суть рецензії полягає в опрацюванні змістовної частини тексту, її викладенні, та у приведенні критичних зауважень щодо суті зазначених ідей чи концепції. Контрольна робота у вигляді рецензії не може бути підмінена рефератом. Максимальна кількість балів за контрольну-рецензію – 20 б.

Оцінки за контрольну роботи виражені у наступний спосіб:

№	Кількість балів	Оцінка
1.	20-16	5
2.	15--11	4
4.	10-6	3
6.	Менше 5	не зараховано

По-друге, **виконання персонального дослідження** за темою «Права людини», яке передбачає детальний розгляд однієї із запропонованих нижче справ. Йдеться як про фабулу справи, її розгляд національними судами, так і про перебіг та висновок по справі у Європейському Суді по правах людини. Робота має бути виконана письмово (6-8 сторінок, 14 кегль, Time new Roman, одинарний інтервал) та може бути представлена на одному із семінарів. Максимальна кількість балів за персональне дослідження – 20 б.

№	Кількість балів	Оцінка
1.	20-16	5
2.	15—11	4
4.	10-6	3
6.	Менше 5	не зараховано (FX)

По-третє, **робота на семінарах** передбачає участь в обговоренні текстів, оцінювання активності студента становить максимум 5 балів за семінар, але не більше 10 балів за семестр.

По-четверте, оцінці підлягає вміння *ведення студентом конспекту* семінарських та лекційних занять, самостійної роботи, що оцінюється максимум в 5 балів.

По-п'яте, *відвідування лекційних занять* студентами оцінюється максимум в 5 балів.

По-шосте, загальна кількість балів, яку студент отримує за *підсумкову форму атестації (іспит)* складає 40 балів. Отримані бали за екзаменаційну роботу відповідають наступній схемі:

№	Кількість балів	Оцінка
1.	40-30	5
3.	29-20	4
5.	19-10	3
6.	9-0	не зараховано

Студенту можуть надаватися **додаткові бали** (але не більше 10) за умови, що він брав участь у науковій конференції, або має відповідну статтю за профілем курсу у науковому виданні. Наявність доповіді на конференції або статті у науковому журналі має бути підтверджена.

Загальна система розподілу балів подана нижче:

Розподіл балів, які отримують студенти денної форми навчання

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
1.	Відвідування лекцій	5	Постійно.
2.	Участь у обговоренні текстів на семінарських заняттях	20	Постійно.
3.	Контрольна робота	20	Після теми №4
3.	Рецензія на один із запропонованих на семінар текстів	5	До 25 Жовтня
	Виконання персонального дослідження (тематичний блок «Права людини»)	10	Впродовж семестру
	Усього під час семестру	60	По закінченню курсу
	Підсумковий контроль (Іспит)	40	
	Усього	100	
	Додаткові бали		

	Участь у конференціях, круглих столах / виступ (наявність друкованої програми) / публікація тез доповіді або наукової статті за темою.	10	
--	--	----	--

Розподіл балів, які отримують студенти заочної форми навчання

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
1.	Відвідування лекцій	5	Постійно.
2.	Участь у обговоренні текстів на семінарських заняттях	10	Постійно.
3.	Підсумкова контрольна робота у вигляді рецензії	20	Термін здачі: до 10 грудня
	Виконання персонального дослідження за темою «Права людини».	20	Термін виконання : до 10 грудня
3.	Конспект матеріалів лекцій та семінарських занять	5	Постійно
	Усього під час семестру	60	
	Підсумковий контроль (Іспит)	40	
	Усього	100	
	Додаткові бали		
	Участь у конференціях, круглих столах / виступ (наявність друкованої програми) / публікація тез доповіді або наукової статті за темою.	10	

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні семестрового екзамену

								Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання			Екзамен	Сума
Розділ 1				Розділ 2				Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8					
3	4	4	4	4	4	4	3	20	10	60	40	100

Критерії оцінки для контрольної та екзаменаційної роботи

Відмінно – виконання завдання лише з невеликою кількістю помилок стилістичного чи фактичного характеру;

Добре– завдання в цілому виконано, але допущено кілька помилок логічного чи фактичного характеру;

Задовільно – виконання завдання задовольняє мінімальним вимогам, допущено велику кількість серйозних помилок логічного чи фактичного характеру;

Не зараховано – завдання не виконано або виконано частково з грубими помилками логічного і фактичного характеру.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	<u>ДЛЯ</u> <u>чотирирівневої шкали</u> <u>оцінювання</u>	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

8. Рекомендована література

Основна література

(тексти для рецензій)

1. Ван ден Гааг Е. На захист смертної кари. Практичний і моральний аналіз // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.1220-1229.
2. Гарт Г.Л.А. Позитивізм і розмежування права та моралі // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.77-100.
3. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. – К.:Юніверс, 2000. – 336 с.
4. Гьофе О.Самовизначення, відокремлення та втручання (розд. 14)// Гьофе О.Демократія в епоху глобалізації – Київ: ППС – 2002. – 343-364 с.
5. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. – К.: Альтерпрес, 2003. – Розділ 3. Права людини.
6. Дворкін Рональд. Цілість права // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.183-203
7. Дворкін Річард. «Патерналізм» // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.411-424.
8. Камю А. Роздуми над гільйотиною // Альбер Камю. Вибрані твори у трьох томах. – Том 3. – Харків: Фоліо, 1997. – С. 511–531.
9. Кельзен Ханс. Чисте правознавство. К.: “Юніверс”, 2004. – Проблема справедливості. II. Вчення про природне право. - С. 426-467.
10. Кельзен Ханс. Чисте правознавство. К.: “Юніверс”, 2004. – Проблема справедливості. II. Вчення про природне право. - С. 426-467.
11. Кістяковский Б.А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание) //
12. Кістяківський Б.. На захист права / М.П. Альчук // Проблеми філософії права. — 2006-2007. — Т. IV-V — С. 207-211.
13. Оікн С. Конфлікт між основними правами //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 227-253.
14. Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право \ \ Проблеми філософії права. – 2004. – Том II.
15. Радбрух Г. Людина в праві // Проблеми філософії права. – К.-Чернівці, 2004. – Т. 2. – С. 71-82.
16. Райт Мартин. Наказание и восстановительное правосудие // Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/2008/2/nakazanie-i-vosstanovitelnoe-pravosudie>
17. Тейлор Ч. Політика визнання.Мультикультуралізм і політика визнання.Київ: Альтер-прес,2004, С.24-71.
18. Френк Дж. Юридичний реалізм // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С. 180-183.

19. Фуллер Л. Позитивізм і вірність праву - відповідь професорові Гарту // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.101-120.
20. Фуллер Л. Позитивізм і вірність праву - відповідь професорові Гарту // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.101-120.
21. Фуллер Л. Мораль права. - К., 1999. - Гл. 2. Мораль, що уможливорює право.
22. Фуллер Л. Мораль права. - К., 1999. - Гл. 2. Мораль, що уможливорює право.
23. Фуллер Л. Справа спелеологів // Філософія права. Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. - С.205-224.
24. Харт Х.Л.А. Концепція права. К., 1998. – Розділ V. Право як об'єднання первинних і вторинних правил.
25. Шу Генрі Права людини та культурні відмінності //Філософія прав людини. Пер. з нім. - К.: Ніка-Центр, 2008. - С. 254-282.
26. // Режим доступу: <https://www.makejusticework.org.uk/wp-content/uploads/Martin-Wright-Towards-a-Restorative-Society.pdf>
27. Dworkin, Ronald M (1986). *Law's Empire*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press.
28. Altman Andrew (1986), “Legal Realism, Critical Legal Studies, and Dworkin,” *Philosophy and Public Affairs*, vol. 15, no. 2, pp. 205-236.
29. Aquinas Thomas (1988), *On Law, Morality and Politics* (Indianapolis: Hackett Publishing Co.).
30. Austin John (1977), *Lectures on Jurisprudence and the Philosophy of Positive Law* (St. Clair Shores, MI: Scholarly Press).
31. Austin John (1995), *The Province of Jurisprudence Determined* (Cambridge: Cambridge University Press).
32. Barnett Randy (1977), “Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice,” *Ethics*, vol. 87, no. 4, pp. 279-301.
33. Bentham Jeremy (1970), *Of Laws In General* (London: Athlone Press).
34. Bentham Jeremy (1988), *A Fragment of Government* (Cambridge: Cambridge University Press).
35. Bix Brian (1995), “Conceptual Questions and Jurisprudence,” *Legal Theory*, vol. 1, no. 4 (December), pp. 465-479.
36. Bix Brian (1996a), *Jurisprudence: Theory and Context* (Boulder, CO: Westview Press).
37. Bix Brian (1996b), “Natural Law Theory,” in Dennis M. Patterson (ed.), *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory* (Cambridge: Blackwell Publishing Co.).
38. Chipman Gray (1921), *The Nature and Source of Law* (New York: Macmillan).
39. Coleman Jules L. (1989), “On the Relationship Between Law and Morality,” *Ratio Juris*, vol. 2, no. 1, pp. 66-78.
40. Dworkin Ronald (1978), *Taking Rights Seriously* (Cambridge: Harvard University Press).

41. Dworkin Ronald (1986), *Law's Empire* (Cambridge: Harvard University Press).
42. Dworkin Ronald (1982), "'Natural' Law Revisited," *University of Florida Law Review* vol. 34, no. 2, pp. 165-188.
43. Finnis John (1980), *Natural Law and Natural Rights* (Oxford: Clarendon Press).
44. Frank Jerome (1930), *Law and the Modern Mind* (New York: Brentano's Publishing).
45. Fuller Lon L.(1958), "Positivism and Fidelity to Law," *Harvard Law Review*, vol. 71, no. 4, pp. 630-672 .
46. Greenawalt Kent (1987), *Conflicts of Law and Morality* (Oxford: Clarendon Press).
47. H.L.A. Hart (1994), *The Concept of Law*, 2nd Edition (Oxford: Oxford University Press).
48. Hart H.L.A. (1983), *Essays in Jurisprudence and Philosophy* (Oxford: Clarendon Press).
49. Hart H.L.A.(1963), *Law, Liberty and Morality* (Oxford: Oxford University Press).
50. Hart, H. L. A. 1958. "Positivism and the Separation of Law and Morals." *Harvard Law Review* 71 (4): 593-629.
51. Hart, H.L.A. (1955). Are there any natural rights? *The Philosophical Review*, 64, 175-191
52. Holmes Oliver Wendall(1898), "The Path of the Law," *Harvard Law Review*, vol. 110, no. 5, pp. 991-1009 .
53. Joseph Raz (1979), *The Authority of Law: Essays on Law and Morality* (Oxford: Clarendon Press).
54. Karl N. Llewellyn. [On Reading and Using the New Jurisprudence](#) // American Bar Association Journal. Vol. 26, No. 5 (MAY 1940), pp. 418-425.
55. Kymlicka Will.Liberal Equality \\ Режим доступа: <https://www.oxfordpoliticstrove.com/display/>
56. Lon L. Fuller. The case of the speluncean explorers.. *Harvard Law Review*. Vol. 62, No. 4, February 1949. Режим доступа: https://pennstatelaw.psu.edu/_file/TheCaseOfTheSpelunceanExplorers.pdf
57. Martin Wright.Towards a Restorative Society a problem-solving response to harm
58. Mill John Stuart (1906), *On Liberty* (New York: Alfred A. Knopf).
59. Moore Michael (1992), "Law as a Functional Kind," in Robert P. George (ed.), *Natural Law Theories: Contemporary Essays* (Oxford: Clarendon Press).
60. Rawls John (1964), "Legal Obligation and the Duty of Fair Play," in Sidney Hook (ed.), *Law and Philosophy*(New York: New York University Press), pp. 3-18.
61. Rawls, John (1973): *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
62. Rorty, Richard (1993): *Human Rights, Rationality, and Sentimentality*. In: Shute, Steven/Hurley, Susan (eds.): *On Human Rights: The 1993 Oxford Amnesty Lectures*. New York: Basic Books, 112–134.

63. Shiner Roger (1992), *Norm and Nature* (Oxford: Clarendon Press).
64. Smith M.B.E. (1973), "Do We have a Prima Facie Obligation to Obey the Law," 82 *Yale Law Journal* 950-976.
65. Smith, Patricia. (1993), *Feminist Jurisprudence* (Oxford: Oxford University Press).
66. Ten C.L. (1987), *Crime, Guilt, and Punishment* (Oxford: Oxford University Press).
67. Waluchow (1994), *Inclusive Legal Positivism* (Oxford: Clarendon Press).
68. Zehr, Howard. *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books, 2002.

Допоміжна література

Основні навчальні посібники та підручники

1. Баумейстер А.О. Філософія права: навч. посіб / А.О. Баумейстер. – Вінниця : О.Власюк, 2007. – 224 с.
2. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: Підручник. – К.: Видавничий дім "ІН ЮРЕ", 2006. – 472 с.
3. Вовк В.М. Філософія права: Навчально-методичні матеріали. – Івано-Франківськ: Вид-во "Сімик", 2006.– 188 с.
4. Юркевич Памфіл. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. – Вид. друге. К. : Редакція журналу "Український Світ", 2000. – 756 с.
5. Шкода В.В. Вступ до філософії права. – Х., 1996. – 223 с.
6. Циппеліус Р. Філософія права. / Пер. з нім. К., 2000.
7. Цалін С. Д. Принцип свободи волі в історії соціальної філософії та філософії права. – Х.: Основа, 1998. – 329 с.
8. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. - Мюнхен, 1983.–С. 19.

9. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Тексти для рецензій та підготовки до семінарів:
https://drive.google.com/open?id=0B6qyk_55HGOCNEh3YnZ3azhVUDQ
2. Підручники та навчальні посібники:
https://drive.google.com/open?id=0B6qyk_55HGOCSEFTMmZDYnROTW8
3. Навчально-методичні матеріали:
https://drive.google.com/open?id=0B6qyk_55HGOCcHktNGIxRFZ1N28

10. Питання для контрольної аудиторної роботи (денна форма навчання)

1. Походження філософії права;
2. Особливості філософського підходу до розуміння права;
3. Предмет філософії права;
4. Мета і завдання філософії права за Г. Радбрухом;
5. Місце філософії права в системі філософських та юридичних дисциплін;
6. Проблема співвідношення права і закону. Право и государство;
7. Г. Гарт про специфіку права в роботі «Концепт права»;
8. Б. Кістяківський про занепад вітчизняної системи права у статті «На захист права»;
9. Історична школа праворозуміння;
10. Марксистський підхід до розуміння права;
11. Анархісти про критику держави та права;
12. Соціологічна школа права;
13. Школа правового реалізму;
14. Поняття «природне право» в його співвідношенні з поняттям «позитивне право»;
15. Проблема обґрунтування природного права;
16. Основні концепції природного права;
17. Розвиток ідей природного права та його вплив на позитивне право;
18. Критика теорій природного права;
19. Г. Радбрух «про законне неправо і надзаконне право»;
20. Проблема відновлення поваги до права у постнацистській Німеччині (за роботою Л. Фуллера «Позитивізм і вірність праву...»);
21. Як правовий позитивізм розуміє право та у чому він бачить завдання філософії права?
22. Що породжує правовий позитивізм? (Які його соціальні корені?);
23. Командна теорія права Джона Остіна;
24. «Чисте вчення про право» Ганса Кельзена;
25. Критика природного права Г. Кельзеном (за додатком «Проблема справедливості» // Вчення про природне право);
26. Критика правового позитивізму;
27. Критика правового патерналізму (Річард Дворкін);
28. Схожість та відмінність моралі і права за Л. Фуллером;
29. Принципи законності, що виражають внутрішню мораль права;
30. Лон Фуллер про справу спелеологів та її правові наслідки

11. Питання до іспиту

1. Походження філософії права;
2. Особливості філософського підходу до розуміння права;
3. Предмет філософії права;
4. Мета і завдання філософії права за Г. Радбрухом;
5. Місце філософії права в системі філософських та юридичних дисциплін;
6. Проблема співвідношення права і закону. Право і держава;
7. Г. Гарт про специфіку права в роботі «Концепт права»;
8. Б. Кістяківський про занепад вітчизняної системи права у статті «На захист права»;
9. Загальна характеристика сучасних шкіл праворозуміння;
10. Історична школа праворозуміння;
11. Марксистський підхід до розуміння права;
12. Соціологічна школа права;
13. Школа правового реалізму;
14. Поняття «природне право» в його співвідношенні з поняттям «позитивне право»;
15. Проблема обґрунтування природного права;
16. Основні концепції природного права;
17. Розвиток ідей природного права та його вплив на позитивне право;
18. Критика теорій природного права;
19. Г. Радбрух «про законне неправо і надзаконне право»;
20. Проблема відновлення поваги до права у постнацистській Німеччині (за роботою Л. Фуллера «Позитивізм і вірність праву...»);
21. Як правовий позитивізм розуміє право та у чому він бачить завдання філософії права?
22. Що породжує правовий позитивізм та які його соціальні корені?;
23. Командна теорія права Джона Остіна;
24. «Чисте вчення про право» Ганса Кельзена;
25. Критика природного права Г. Кельзеном (за додатком «Проблема справедливості» // Вчення про природне право);
26. Критика правового позитивізму;
27. Критика правового патерналізму (Річард Дворкін);
28. Схожість та відмінність моралі і права за Л. Фуллером;
29. Принципи законності, що виражають внутрішню мораль права;
30. Лон Фуллер про справу спелеологів та її правові наслідки
31. Формальна та процесуальна справедливість
32. Соціальна справедливість: від «політики перерозподілу» до «політики визнання»;
33. Як відрізняється ставлення до проблеми справедливості в класичному та сучасному лібералізмі?
34. Критика утилітаристського та інтуїтивістського розуміння справедливості
35. Принципи справедливості Джона Ролза та їх обґрунтування
36. Критика Ролзової концепції справедливості В. Кімлікою;
37. Дополітичний (додержавний) характер прав людини. Права людини і легітимність влади

38. Історія прав людини і підходи до класифікації прав людини
39. Основні суперечності між релігійними, культурними відмінностями та правами жінок;
40. Чому виникає проблема обґрунтування прав людини? Труднощі при легітимації прав людини
41. Стратегії обґрунтування прав людини: партикуляризм чи універсалізм?
42. Міжнародний біль про права та його значення
43. Цілі кримінального права з точки зору філософії права.
44. Чому покарання потребує обґрунтування?
45. Проблема покарання : аргументи «за» і «проти» смертної кари;
46. Функції покарання
47. Коли і чому формується каральна модель правосуддя? Підходи до розуміння злочину у каральній моделі правосуддя
48. Криза каральної моделі правосуддя та шляхи виходу з неї
49. Відновна модель правосуддя

12. Питання до комплексної контрольної роботи

Варіант 1

Походження філософії права
Командна теорія права Джона Остіна

Варіант 2

Предмет філософії права
Історична школа праворозуміння

Варіант 3

Місце філософії права в системі філософських та юридичних дисциплін
Проблема обґрунтування природного права

Варіант 4

Г. Гарт про специфіку права в роботі «Концепт права»
Розвиток ідей природного права та його вплив на позитивне право

Варіант 5

Загальна характеристика основних правових шкіл
Мета і завдання філософії права за Г. Радбрухом

Варіант 6

Марксистський підхід до розуміння права
Критика природного права за Г. Кельзенем

Варіант 7

Соціологічна школа права
Особливості філософського підходу до розуміння права

Варіант 8

Поняття «природне право» в його співвідношенні з поняттям «позитивне право»

Проблема співвідношення права і закону. Право та держава

Варіант 9

Основні концепції природного права

Б. Кістяківський про занепад вітчизняної системи права у статті «На захист права»

Варіант 10

Критика теорій природного права

Відновна модель правосуддя

Варіант 11

Проблема відновлення поваги до права у постнацистській Німеччині

Права людини і проблема легітимності влади

Варіант 12

Що породжує правовий позитивізм? (Які його соціальні корені?)

Чому виникає проблема обґрунтування прав людини? Труднощі легітимації прав людини

Варіант 13

«Чисте вчення про право» Г. Кельзена

Анархісти про критику держави та права

Варіант 14

Критика правового позитивізму

Принципи законності, що виражають внутрішню мораль права

Варіант 15

І. Берлін про два концепти розуміння свободи;

Принципи справедливості Джона Ролза та їх обґрунтування

Варіант 16

Основна мета принципів внутрішньої моралі права за Л. Фуллером

Критика правового патерналізму за Джеральдом Дворкіним

Варіант 17

Л. Фуллер про справу спелеологів та її правові наслідки

Коли і чому формується каральна модель правосуддя? Підходи до розуміння злочину у каральній моделі правосуддя

Варіант 18

Соціальна справедливість: від політики перерозподілу до політики визнання

Цілі кримінального права з точки зору філософії права

Варіант 19

Критика утилітаристського та інтуїтивістського розуміння справедливості

Схожість та відмінність моралі і права за Л. Фуллером

Варіант 20

Критика Ролзової концепції справедливості В. Кимлікою

Функції покарання

Варіант 21

Міжнародний Білль про права та його значення
 Як правовий позитивізм розуміє право та у чому він бачить завдання філософії права?

Варіант 22

Історія прав людини і підходи до класифікації прав людини
 Школа правового реалізму

Варіант 23

Стратегії обґрунтування прав людини: партикуляризм чи універсалізм?
 Як відрізняється ставлення до проблеми справедливості в класичному та сучасному лібералізмі?

Варіант 24

Чому покарання потребує обґрунтування?
 Дополітичний (додержавний) характер прав людини

Варіант 25

Проблема покарання : аргументи «за» і «проти» смертної кари
 Поняття та різновиди справедливості. Формальна та процесуальна справедливість

Варіант 26

Криза каральної моделі правосуддя та шляхи виходу з кризи карального правосуддя
 Г. Радбрух «про законне неправо і надзаконне право»

13. Завдання для персонального дослідження (справи ЄСПЛ)

1. *Ahorugeze v. Sweden* - 37075/09, 27 October 2011
2. *Aksoy v. Turkey*, no. 21987/93, 18 December 1996
3. *Al Nashiri v. Poland*, 28761/11, 24 July 2014
4. *Broniowski v. Poland* - 31443/96, Judgment 28.9.2005
5. *Brumarescu v. Romania* , 28342/95, 28 October 1999
6. *Bouyid v. Belgium* – 23380/09. Judgment – 28.09.2015
7. *Davydov and Others v. Ukraine* – 17674/02 and 39081/02. Judgment 01.07.2010.
8. *El Masri v. Macedonia*, no. 39630/09, 13 December 2012
9. *Ewida and others v. the United Kingdom* 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10, 15 January 2013
10. *Frumkin v. Russia* Application no. 74568/1. Judgment 06/06/2016
11. *Gafgen v. Germany*, no. 22978/05, 1 June 2010
12. *Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania*, 9718/03), 26 July 2011
13. *Graziani-Weiss v. Austria*, 31950/06, 18 October 2011
14. *Haidn v. Germany*, 6587/04, 13 January 2011
15. *Identoba and Others v. Georgia* - 73235/12, 12 May 2015
16. *Khudobin v. Russia* - 59696/00, 26 October, 2006
17. *Khudoyorov v. Russia*, no. 6847/02, 8 November 2005
18. *Konstantin Markin v. Russia* – 30078/06. Judgment 22.03.2012.
19. *Mocanu and Others v. Romania*, nos. 10865/09, 45886/07 and 32431/08, 17 September 2009

20. Mozer v. the Republic of Moldova and Russia - 11138/10, 23 February, 2016
21. Nachova and Others v. Bulgaria, nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005
22. Petrova v. Latvia - 4605/05, 24 June, 2014
23. Podkolzina v. Latvia , 46726/99, 9 April 2002
24. Ramirez Sanchez v. France – 59450/00. Judgment 4/07/2006
25. *R.R. v. Poland. A.n. 27617/04, 26 May, 2011*
26. Soare and others v. Romania, 24329/02, 22 February, 2011
27. V.C. v. Slovakia, 18968/07, 8 November 2011